

เล่าสู่กันฟังจากงานวิจัย

เกินศักดิ์ ศรีสวย

Smart Farmer

“ชาวนาผู้สามารถ”

คำตามสำคัญของบทความนี้คือ เมื่อลูกหลานเกษตรกรไม่สืบทอดอาชีพเกษตรกร อายุเฉลี่ยของเกษตรกรสูงขึ้นทุกวัน แล้วนโยบาย Smart Farmer จะก่อรูปไปในทิศทางใดเพื่อประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกร ข้อค้นพบจากการศึกษาการสืบทอดอาชีพทำนาของลูกชาวนาในเขตทุ่งกุลาร้องไห้พบว่า “...แท้จริงแล้วลูกชาวนา มีความภาคภูมิใจในอาชีพทำนา ลูกชาวนาอยากสืบทอดอาชีพทำนาต่อจากพ่อแม่ แต่มีปัจจัยสำคัญหลายด้านที่ส่งผลให้ ลูกชาวนาต้องหันไปเลือกเลือกทำอาชีพอื่น...” นำมาสู่คำถามที่น่าสนใจ “เพราะสาเหตุใดหรือปัจจัยเงื่อนไขใดที่ทำให้ลูกหลานชาวนาต้องละทิ้งอาชีพทำนา”

อาชีพทำนา

ดังนั้นชุดคำอธิบายปรากฏการณ์ ละทิ้งนาของลูกหลานชาวนาแท้จริงแล้วมี สาเหตุจากหลายปัจจัย ครั้นจะยกมูลเหตุของ การเปลี่ยนแปลงทั้งหมดเป็นผลจากการพัฒนา และค่านิยมของคนรุ่นใหม่ที่รักสบาย ไม่ใส่ใจ อาชีพทำนาเป็นสาเหตุ แล้วสรุปอย่างง่ายว่า **“เพราะกระแสโลกาภิวัตน์ และระบบทุนนิยม จึงทำให้ลูกชาวนาต้องเข้ามาเป็นแรงงานในเมือง”** อธิบายปรากฏการณ์ที่ซับซ้อนนี้ด้วย คำที่กล่าวอ้างข้างต้น นั้นดูเป็นการพยายาม ก้าวข้ามปัญหาสำคัญด้วยการทำความเข้าใจ ให้กับสังคมเพียงผิวเผินเท่านั้น

ถ้าหากตั้งคำถามย้อนกลับปรากฏการณ์ ที่เกิดขึ้นว่าเพราะอะไรลูกชาวนาถึงได้ละทิ้ง อาชีพทำนาทั้งที่คนส่วนใหญ่ของประเทศ เห็นว่าเป็นอาชีพที่มีความสำคัญ มีคุณค่านี้ ผลการวิเคราะห์เกี่ยวกับปัจจัยเงื่อนไขสำคัญ ที่ส่งผลอาชีพทำนา พบว่าเงื่อนไขสำคัญที่ส่ง ผลต่อความเชื่อมั่นในการสืบทอดอาชีพมี 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการถือครองกรรมสิทธิ์ ที่ดิน 2) ด้านความรู้ประสบการณ์เกี่ยวกับการ ทำนา 3) ด้านค่านิยมต่ออาชีพทำนา 4) ด้านผลตอบแทนที่ได้จากการทำนา

นอกจากนี้ปัจจัยพื้นฐานการผลิต แหล่งน้ำ ที่ดิน แรงงาน และความรุนแรงของ

ภัยธรรมชาติ ภัยแล้ง น้ำท่วม แผ่นดินไหว สภาพอากาศร้อนจัดหนาวจัด จำนวนศัตรู พืชที่เพิ่มมากขึ้น การกลายพันธุ์ของโรคพืช ที่รุนแรงขึ้นเหตุผลเหล่านี้ล้วนนำมาสู่ความ เสี่ยงในอาชีพทำนา ทำนาแล้วไม่คุ้มทุน เปรียบ เทียบกับผลตอบแทนที่ได้จากการไปทำอาชีพ อื่น ต่างก็ล้วนเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจ สืบทอดอาชีพทำนาทั้งสิ้น

ในห้วงเวลา 50 ปีที่ผ่านมา สังคม ไทยได้ถูกทำให้เชื่อซ้ำๆ ว่าอาชีพทำนาเป็นอาชีพ ล้าหลัง ทำไปก็ไม่มีความก้าวหน้า ยากจน มีหนี้สิน พึ่งพาตนเองไม่ได้ ทำไปก็ไม่คุ้มทุน ลำบากทั้งความเป็นอยู่ คุณภาพชีวิต ขาด การเข้าถึงเทคโนโลยี และขาดความรู้ที่จะ ยกกระดับคุณภาพชีวิตตนเองให้ทัดเทียมกับ อาชีพอื่น โดยเฉพาะเกษตรกรรายย่อยที่พึ่งพา น้ำฝน ทั้งหมดนี้ล้วนกลับทิศกับสิ่งรอบข้าง เกษตรในช่วง 50 ปี ที่มีการเติบโตอย่างก้าว กระโดด ไม่ว่าจะเป็นการปรับปรุงพันธุ์ข้าว ให้ปลูกได้ตลอดทั้งปี การพัฒนาของวงการ ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง อุปกรณ์การเกษตรที่ทันสมัย และการเติบโตของตลาดด้านการเกษตร ที่แผ่ขยายวงกว้างและมีมูลค่ามหาศาล

คำถามที่สังคมควรให้ความสำคัญ อย่างยิ่งคือ ทำอย่างไรเกษตรกรจึงจะสามารถ

พัฒนาศักยภาพตนเอง ก้าวข้ามวาทกรรม เกษตรกรผู้ต่ำต้อยนี้ไปได้ ทำอย่างไรให้ชาวนา และลูกหลานชาวนามีความเชื่อมั่นในอาชีพ มีความรู้เพื่อสร้างทางเลือกที่ดีในชีวิต และยก ระดับคุณภาพชีวิตของตนเอง และครอบครัว ให้ทัดเทียมกับอาชีพอื่น

ด้วยข้อตระหนักในข้อมูลที่ชาวนา และเกษตรกรไทยมีอายุเฉลี่ยสูงขึ้นเรื่อยๆ และเกษตรกรรุ่นใหม่ขาดความเชื่อมั่นในการ เข้าสู่อาชีพเกษตรกรในอนาคต และการเตรียมความพร้อมการแข่งขันของเกษตรกรไทย เพื่อรองรับการเข้าสู่การเปิดตลาดประชาคม อาเซียน ได้นำมาสู่กระแสนโยบายการสร้าง **“Smart Farmer”** ซึ่งผู้เขียนขอเรียก เป็น ภาษาไทยง่ายๆ ว่า **“ชาวนาผู้สามารถ”** ที่ กระทรวงเกษตร และสหกรณ์ได้ให้นิยามว่า Smart Farmer คือ **“เกษตรกรปราชญ์เปรื่อง หมายถึง เกษตรกรที่มีความรู้ในการประกอบ อาชีพของตัวเองอย่างดีและสามารถแก้ไข ปัญหาได้ มีความคิดรู้จักการวางแผน การผลิต ให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด ต่อ ไปเกษตรกรจะรู้จักการใช้ข้อมูล ประกอบการ ตัดสินใจ และรู้จักใช้เทคโนโลยีเพื่อลดปัญหา การขาดแคลนแรงงาน เน้นการผลิตสินค้าที่มี ความปลอดภัยต่อตนเอง และผู้บริโภค อีกทั้ง ยังทำการเกษตรที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม”**

เมื่อทบทวนถึงสาเหตุพื้นฐานของ การเตรียมเกษตรกรใหม่เข้าสู่อาชีพแล้วจะ เห็นความเหมือน และความต่างของกระแส การเข้าสู่อาชีพเกษตรกรไทยที่เกิดขึ้นจากแรง กัดดันของตลาด ความเสี่ยงของเกษตรกร ปัจจุบัน และความไม่เชื่อมั่นอาชีพเกษตรกรของ เกษตรกรรุ่นใหม่ เมื่อเทียบเคียงกับแนวโน้ม กระแสโลก ที่เริ่มมีกลุ่มคนจำนวนหนึ่งกลับเข้า สู่อชีพเกษตรกร อันเกิดจากจุดเริ่มต้นด้วยความ สนใจในแนวคิดเหมือนกันว่า **“...ถ้าเราย้อน เวลากลับไป 100 ปีทุกคน ทุกบ้านต่าง ทำการเกษตร เลี้ยงชีวิตด้วยพืชพันธุ์ที่เพาะ**

เกษตรกรรุ่นใหม่

ภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้น

ปลูกในฟาร์ม กินเนื้อที่เลี้ยงไว้หรือล่ามาได้ จากบริเวณรอบบ้าน....” ดังนั้นคนเราทุกวัน นี้จึงเป็นลูกหลานของเกษตรกร เหมือนกันทุกคนมีสายเลือดของชาวไร่ชาวนาอยู่ในบรรพบุรุษทุกๆ คน กระแสหวนกลับไปทำการเกษตร จึงค่อยๆ ก่อตัวเริ่มมากขึ้น เริ่มจากความคิดที่อยากมีอาหารสะอาดไว้กินเอง การไปทำเกษตรอย่างมีความสุข Happy farmer ซึ่งต่อไปนี้ผู้เขียนขอเรียกว่า **“ชาวนาผู้มีความสุข”** มีพื้นฐานจากแนวคิดชีวิตไม่ควรแปลกแยกจากสิ่งที่ตนเองกิน มีการรวมกลุ่มแลกเปลี่ยนผลผลิตกับเพื่อนบ้าน แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าทุกคนต้องทิ้งสภาพปัจจุบันที่เป็น เพียงใช้เวลาว่างที่มี นำที่ดินที่ถูกทิ้งเปล่ามาใช้ให้เกิดประโยชน์

กลุ่มชาวนาผู้มีความสุขนี้มีตั้งแต่กลุ่มที่ทำการเกษตรเป็นงานอดิเรกไปจนถึงกลุ่มที่หันมาประกอบอาชีพเกษตรเต็มตัว มีการจัดการฟาร์มโดยใช้ความรู้พื้นฐาน และใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับพื้นที่ นอกจากจะได้กินอาหารที่สะอาด และปลูกเองแล้ว ยังเป็นการสร้างความมั่นคงทางอาหารให้กับครอบครัวอีกด้วย

ผู้เขียนได้สรุปแนวคิดการเป็น **“ชาวนาผู้สามารถ”** (Smart farmer) ในบ้านเราที่ต้องปรับตัวเพื่อการแข่งขัน กับแนวคิดการเป็น **“ชาวนาผู้มีความสุข”** (Happy Farmer) ที่เริ่มต้นการทำเกษตรอย่างมีความสุข นั้นมีฐานคิดที่แตกต่างและสอดคล้องกันอย่างไรบ้าง ดังตาราง

สิ่งเหมือนกันของแนวคิด ชาวนาผู้สามารถ และ คือการมีเป้าหมายให้เกษตรกรมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น รู้จักใช้ความรู้ในการพัฒนาอาชีพของตน มีการเรียนรู้สิ่งใหม่อยู่เสมอ นำข้อมูลเพื่อการตัดสินใจในการปลูกและขายสินค้า รู้เท่าทันตลาด ผลิตตรงตามความต้องการของผู้บริโภค ผลิตสินค้าที่ปลอดภัยต่อทั้งตนเอง และผู้อื่น

ชาวนาผู้สามารถ (Smart Farmer)	ชาวนาผู้มีความสุข (Happy Farmer)
เข้าถึงข้อมูลจากหน่วยงานของรัฐ เพื่อขอความช่วยเหลือ	เริ่มจากความสนใจ
ยกระดับคุณภาพชีวิต ด้วยการเพิ่มรายได้จากการผลิต	ปลูกเพื่อกินเป็นกิจกรรมหลัก
แก้ไขปัญหาในฟาร์มตนเองได้	มีการบันทึกและวางแผน ถึงเป้าหมายที่ชัดเจน
มีการวางแผนการผลิตสอดคล้อง ความต้องการของตลาด	ลงทุนในสิ่งที่จำเป็น และเกิดประโยชน์ต่อฟาร์ม
มีการใช้ข้อมูล ประกอบการตัดสินใจ	เรียนรู้ด้วยแบบความสำเร็จที่ใกล้ตัว
รู้จักเลือกใช้ใช้เทคโนโลยี ทดแทนการขาดแคลนแรงงาน	เรียนรู้จากสิ่งที่ทำ ไม่ว่าจะสำเร็จหรือล้มเหลว ไม่ย่อท้อ
ผลิตสินค้าที่มีความปลอดภัย ต่อตนเองและสิ่งแวดล้อม	มีความสมดุลระหว่างการ ทำงานหนักและพักผ่อน
รู้ความต้องการของพื้นที่ และความต้องการของตลาด	มีตลาดใกล้บ้าน รู้แหล่งจำหน่ายสินค้า
มีกระบวนการผลิตที่มีประสิทธิภาพ	ใช้ทรัพยากรที่มี อย่างเต็มศักยภาพ
รู้ศักยภาพและความต้องการ ของตัวเอง	มีการรวมกลุ่มกับเพื่อนบ้าน แลกเปลี่ยน ช่วยเหลือ

ส่วนข้อแตกต่างระหว่าง **ชาวนาผู้สามารถ (Smart Farmer)** กับ **ชาวนาผู้มีความสุข (Happy Farmer)** คือการเริ่มต้นฐานคิดของไทยเป็นการคิดจากข้างบนลงล่าง วิธีการคิดยังเป็นรูปแบบสังคมสงเคราะห์ หรือพยายามยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรไปติดกับ กับดักที่ว่า องค์ความรู้จากภาครัฐจะช่วยขจัดปัญหาให้กับเกษตรกร ซึ่งเห็นได้ว่าผู้เล่นที่สำคัญแต่มีบทบาทน้อยคือตัวเกษตรกร และภาคเอกชนถูกลดทอนบทบาทความสำคัญไป แม้จะเป็นผู้เล่นหลักก็ตามที นอกจากนี้ยังมีประเด็นสำคัญที่ถูกลืมมองผ่านไปอีก 2 ประเด็นด้วยกันคือ

1) การกล่าวว่า คุณภาพชีวิตคือการผลิตที่ได้ปริมาณมากขึ้น ทำให้ได้ค่าตอบแทนมากขึ้น ชีวิตจะดีขึ้น ประเด็นสำคัญของข้อนี้คือ ไม่ได้เน้นว่าการลงทุนที่มากขึ้นย่อมรวมไปถึงความเสี่ยงที่มากขึ้นเป็นเงาตามตัวเช่นเดียวกัน

2) การให้พื้นที่ของชีวิตที่ดีมีความสุข แคลบลงเฉพาะผลตอบแทน และรายได้เท่านั้น ซึ่งจริงแล้วความสุขในชีวิตควร ประกอบขึ้นจากปัจจัยหลายๆ ด้าน เช่นสุขภาพแข็งแรง มีเงินเลี้ยงตัวเอง และครอบครัวได้ มีครอบครัวที่อบอุ่น มีเวลาพักผ่อนหย่อนใจ มีเวลาใช้ชีวิตอย่างสมดุลในการดูแลสุขภาพของตนเอง และ

การทำงานเป็นต้น
ทั้งนี้ผู้เขียน
เห็นด้วยอย่างยิ่งที่
จะทำให้เกษตรกร
มีคุณภาพชีวิตที่ดี
ขึ้น ด้วยการเป็น
ชาวนาผู้สามารถ
หรือ Smart Farmer
แต่ขอหักล้างข้อ
หวังจากการทำ
หนักแล้วไม่ได้รางวัล

เรื่องสุขภาพ ผลที่ได้จะส่งผลเสียมากกว่าการที่เป็นอยู่เดิม จากทัศนคติของผู้เขียน ขอเสนอว่านิยามของ **“เกษตรกรผู้สามารถ”** หรือ Smart Farmer นี้ คือเกษตรกรที่สามารถเป็นไทต่อตนเอง สามารถกำหนดชีวิตของตนเองได้ สามารถกล่าวอย่างภาคภูมิใจได้ว่า

“ชีวิตที่สำเร็จนี้เกิดจากฝีมือตนเองสามารถอยู่อย่างสบายเท่าเทียมอาชีพอื่นด้วยการทำการเกษตร สามารถเลี้ยงดูทั้งตนเองและครอบครัวได้ สามารถมีความสุขที่ดีเพื่อใช้เงินที่ตนหามาได้ตามศักยภาพ”

ดังนั้นการที่ยกระดับจากเกษตรกรมีอาชีพเป็นเกษตรกรผู้สามารถนั้น รัฐ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และเกษตรกรเองยังคงต้องคำนึงถึงโครงสร้างปัจจัยพื้นฐาน ที่เอื้อ

ให้การทำการเกษตรลดความเสี่ยงได้แก่ 1) เรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดิน 2) เรื่องระบบชลประทาน 3) การตลาดและระบบการค้าที่เป็นธรรม ประกอบกับการเข้าไปเพิ่มพลังความรู้พื้นฐานด้านการเกษตร และการใช้ชีวิตที่สมดุล อาทิ เช่น 1) ความรู้เกี่ยวกับการทำเกษตรเฉพาะด้าน 2) ความรู้เกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรที่มีให้เกิดประโยชน์สูงสุด 3) ความรู้เกี่ยวกับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม 4) ความรู้เกี่ยวกับห่วงโซ่อุปทานสินค้าและความต้องการของตลาด 5) ความรู้เกี่ยวกับการรวมกลุ่มการจัดการเครือข่าย 5) ความรู้เกี่ยวกับการลดต้นทุนและการจัดการหนี้สิน 7) ความรู้ของการดูแลสุขภาพตนเองและคนในครอบครัว ฯลฯ ท้ายที่สุดผู้เขียนคิดว่า Smart Farmer นั้นคือ เกษตรกรผู้สามารถทุกท่านที่เลี้ยงดูผู้คนทั้งประเทศ อาชีพที่ทำให้เราได้ท้องอุ่น กินอิ่ม และนอนหลับมายาวนาน โจทย์ใหญ่ที่สังคมไทยคงต้องคิดร่วมกัน และตั้งเป้าหมายไว้คือทำอย่างไร พี่น้องเกษตรกรของเราจึงจะเป็นทั้งชาวนาผู้สามารถ และเป็นชาวนาผู้มีความสุขได้ในคนคนเดียวกัน

เก็นศักดิ์ ศรีสวย สถาบันรามจิตติ นักวิจัยโครงการ “โครงการลูกชาวนาเพิ่มเพิ่มสมรรถนะการทำเกษตรเชิงธุรกิจ : มิติใหม่แห่งการเรียนรู้จากแปลงนาสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน”

ชาวนาผู้สามารถ หรือ Smart Farmer ที่สามารถกำหนดชีวิตตนเองได้

อ้างอิง : www.moac.go.th/home.php, www.smallfarmsuccess.info, www.mredc.umd.edu/Documents/SmallFarmCourse